

DESCARTES FELSEFESİNDE BİLGELİK

Naciye ATIŞ*

ÖZET

Descartes, felsefeyi bilgeliği elde etme uğraşı olarak tanımlar. Descartes felsefesi, bilgeliğin bilgisini elde etmek ve bu bilgiyle insanın, yaşamını ve yaşadığı dünyayı düzenlemesinin olanağını göstermek amacı için yapılan bir felsefedir. Bu da Descartes felsefesinde sorunun bilgelik olduğunu gösterir. Descartes'ın, felsefesinin sorununu bilgelik araştırması olarak koymasının nedeni, her insanın bilgeliğe ihtiyacı olduğunu düşünmesidir. Descartes'a göre, bilgeliğin bilgisi, insanın, yaşamında ihtiyaç duyduğu bütün alanlarda kullanabileceği tek bilgidir. Bunun Descartes felsefesi için anlamı, insanın bütün yaşamının bu bilgi üzerine kurulmasıdır. Descartes felsefesinde bu kurmayı gerçekleştirmek için, bilimler sınıflandırması cogito kavramı ve düalizmi kullanır. Descartes'ın bilgeliği, neden felsefesinin sorunu yaptığı, nasıl tanımladığı ve içeriğini nasıl oluşturduğu konusu, bu felsefede cogito kavramı ve düalizmin kullanılma nedenini anlamak açısından önemlidir. Bu yazının amacı; bilgelik kavramının Descartes felsefesinin yöntemi, işleyişi, cogito kavramı ve düalist felsefesi üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Descartes, cogito, bilgelik, düalizm

(Wisdom in Descartes' Philosophy)

ABSTRACT

Descartes defines philosophy as a struggle to obtain wisdom. For this reason, Descartes philosophizes in order to obtain the knowledge of wisdom and to show that by using this knowledge it is possible for a person to organize his/her life and the world s/he lives in. And this aim shows that the problem of Descartes' philosophy is wisdom. The reason why Descartes puts the search for wisdom as his philosophy's problem is that he thinks that every person needs wisdom. According to Descartes, the knowledge of wisdom is the only knowledge that a person can use in all fields that s/he needs in his/her life. The meaning of this for Descartes' philosophy is establishing a person's whole life on this knowledge. In order to achieve this establishment, Descartes builds his philosophy on the concept of cogito and dualism. The issue of why Descartes made the wisdom his philosophy's subject, how he defines it and how he fulfills its content is important to understand the reason for why the concept of cogito and dualism were used in this philosophy. The aim of this paper is to try to put forward the effects of the concept of wisdom on Descartes' philosophy's method, its functioning, the concept of cogito and dualist philosophy.

Key words: Descartes, cogito, wisdom, dualism

* Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi

Bilgelik Tanımı ve Felsefeyle İlişkisi

Descartes felsefesinde bilgelik, insanın, araştırdığı konunun tam bilgisini elde etmesidir. Descartes felsefesinde tam bilgi arayışı, tek bir konuyu değil insan aklının bilebildiği bütün konuları kapsar. Bu konular, yaşamımızı yönetme bilgisinden zanaatların bilgisine kadar uzanır.¹ Descartes, insanın, bilebildiği bütün konuları kapsayan bu bilgiye, ihtiyacı olduğunu düşünür. İnsan bu ihtiyacını gidermediği zaman bilgi eksikliğiyle yaşar. Bu nedenle Descartes için, insanın bilgi eksikliğiyle yaşaması, felsefe yapmadan yaşaması demektir. Descartes, insanın felsefe yapmadan yaşamasını gözü kapalı yaşamaya benzetir.² Descartes, gözü kapalı yaşamamak için, felsefenin, insan yaşamında temel olması gerektiğini söyler. Descartes felsefesinde bunun anlamı, insanın, felsefe yaparak yaşamasıdır.

Descartes'a göre sadece felsefe yaparak yaşamak, insan ruhunu, ihtiyacı olan bilgiyle besler. Descartes, bu kabul ile bilgelik ihtiyacının, insan ruhunun ihtiyacı olduğunu ifade eder. Bu ihtiyacın karşılanması, besinle hem tek insanın hem de ulusların uygarlaşması demektir.³ Descartes'ın bu düşüncesi, felsefeyi sadece tek tek insanlar için değil, uluslar için de ihtiyaç olarak gördüğünün göstergesidir. Descartes felsefesinde uygar olmak, insanın bilge olmasıdır. Bunun sonucunda da uygarlaşmamış insan, bilge olmayan insandır. Descartes bu insanın, yaşamını yönetemeyen ve yaşamıyla ilgili konularda başkalarının peşinden giden insan olduğunu söyler.⁴ Descartes, uygar yaşamın felsefe yapmanın sonucu olduğunu düşündüğü için, insanın felsefe yapma ihtiyacını zorunlu ihtiyaç olarak kabul eder. Ancak Descartes, her insanın ihtiyacı olduğu halde bu olanağı gerçekleştirmediğini söyler.⁵ Descartes'ın bunu söyleme nedeni, bu olanağı gerçekleştirmek için insan olmanın yeterli olmadığını düşünmesidir.

Bilgelik için İnsanın Doğası ve Özü ayrımı

Descartes felsefesinde insan, ruh ve bedenden bileşik bir varlıktır.⁶ Bu bileşik varlık, Descartes felsefesinde sonlu töze karşılık gelir.⁷ Descartes, sonlu tözü, ruh ve beden olarak ikiye ayırır. Descartes, ruhun özünün düşünmek (res

¹ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, s. 34

² A.g.e., s.35

³ A.g.e.

⁴ A.g.e.

⁵ A.g.e., s.43

⁶ Rene Descartes, "Metafizik Düşünceler" (çev.Mehmet Karasan), M.E.B. Yayınları, 1998 İstanbul, 6. Düşünce s. 249

⁷ A.g.e., 3. Düşünce s. 189

cogitans), bedeninin ise yer kaplamak (res extensia) olduğunu söyler.⁸ Descartes felsefesinde bu iki varlık alanı, özsel özellikleri ve bu özelliklerin amacı işleyişle, düalist felsefenin sonlu tözünü oluştururlar. Descartes felsefesinde, ruh ve beden arasındaki bu düalizm, sonsuz töz Tanrı ile sonlu tözlerin birleşimi olan insan için de söz konusudur. Descartes felsefesinde düalizm, ruh ve beden özlerinden dolayı ayrı varlıklar olduklarının ispatlanması ve insanın, bunların birleşimi olarak tanımlanması için gereklidir.⁹

Descartes felsefesinde insanın özü düşünmek, doğası ise bileşik varlıktır. Descartes, ancak ruh bedeniyle birleştiği zaman insandan bahsedebileceğini söyler.¹⁰ Bu nedenle Descartes felsefesinde, insanın özü için ruhsal varlık ispatı, doğası içinse ruh ve bedenden birleşmiş olduğunun ispatı yapılıdır. Descartes felsefesi için, sonlu iki tözün ayrı ve bağımsız varlık olduklarının ispatı kadar, ruh ve beden bileşik varlık olduğunun ispatı da önemlidir. Descartes bunun sonucunda felsefesinde, ruh, beden ve insan denilen bileşik varlık kabulünü içeren üçlü varlığı temellendirir.¹¹ Descartes'ın yaptığı, felsefesinde tözü üçe çıkarmak değil, insanın doğasını tanımlamak için, düalizm üzerinde temellenen bileşik varlığı kabul etmektir. Descartes felsefesinde bileşik varlık olmak, ruhun bedenle sadece bir araya gelmesi değil birbirleriyle karışıp birbirlerine sıkıca bağlanmasıdır.

Descartes, bu bağlanmayı, ruh ve beden varlıklarının özlerini kaybetmedikleri birleşme olarak ifade eder. Descartes felsefesinde bunun anlamı, düalizmin birleşme içerisinde sürmesi demektir. Descartes'ın, insan bileşiminde düalizmin sürdüğünü kabul etmesinin nedeni, ruhun, beden ve insan denilen bileşik varlık üzerinde etkin olduğunu düşünmesidir. Descartes bu etkinliği, düşünmenin yer kaplayan varlığa uygulanması olarak kabul eder.¹² Descartes'ın bu kabulünün nedeni, res cogitansın özünün düşünmek, res extensianın da yer kaplamak olmasıdır. Descartes bu nedenle ruhunun bedeninde bir kaptanın gemide oturduğu gibi oturmadığını ve gemide bir sorun çıktığında ruhun bu sorunu giderebileceğini söyler.¹³ Descartes'ın ruh ve beden özüne ilişkin bu düşünceleri, felsefesinde, ruhun etkin ve yönlendiren varlık, bedeninin ise edilgen ve yönlendirilen varlık olarak kabul edilmesi sonucuna neden olur.¹⁴

⁸ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, 1. Bölüm 53.

⁹ Rene Descartes, "Metafizik Düşünceler" (çev: Mehmet Karasan), M.E.B. Yayınları, 1998 İstanbul, 6. Düşünce s. 250

¹⁰ A.g.e. 6. Düşünce s.245

¹¹ Richard Kennington, "The Teaching of Nature in Descartes' Soul Doctrine", 1972, p 114.

¹² A.g.e., s. 236

¹³ A.g.e., s. 249

¹⁴ A.g.e., s. 236

Bilgelik ve İnsanın Özü

Bu sonuç, Descartes felsefesinde bilgeliğin elde edilmesi için, insanın özünün düşünen varlık olduğu ispatının zorunluluğunu ortaya koyar. Bu zorunluluk, Descartes felsefesinde, ruhun bedenden ayrı varlık olarak temellendirilmesini sağlayan düalizm ve gerçek besini olan bilgeliği arayan ruh varlığının ispatı olmadan bilgeliğin elde edilemeyeceğinin kabulüdür.¹⁵ Descartes'a göre bu zorunluluk, ruh ve bedenden bileşik varlık olan insanın özünün düşünmek olduğu bilmesi ve yaşamını bu bilgi üzerine kurma sonucunu ortaya çıkarır. Bu durum Descartes felsefesinde, felsefe yapma amacının gerçekleşmesi için, düşünen varlığın, bilgiğe ulaşmak isteyen varlık olarak kabul edilmesine neden olur. Buna göre Descartes felsefesinde, insan denilen bileşik varlık, bedeni ve dünyayı nasıl yöneteceğinin bilgisi olan bilgeliğin bilgisini, düşünen varlık olmadan elde edemez. Descartes felsefesinde, bu noktada düşünen varlık, felsefenin öznesi, bileşik varlık olan insan da nesnesi olur. Descartes'ın, düşünen varlık ve insan arasındaki ilişkiyi bu şekilde kurmasının nedeni, birleşik varlık olduğu için insanın, bedenden kaynaklanan tutku ve isteklerinin kontrol edilmesi ve beden sağlığının korunması gerektiğini düşünmesidir.¹⁶ Bu durum, Descartes felsefesinin kapsadığı bilimlerle insan ve dünya üzerinde, onları düzenleyen etkinlik olarak kabul edilmesine neden olur. Bu neden de Descartes felsefesinde, düşünen varlık ve insan ile insan ve dünya arasındaki ilişkiyi, ruh ve beden düalizmi temelinde kurduğunu gösterir. Descartes, bu nedenle düşünen varlığın bilgelik için felsefeyi yapan varlık olduğu sonucunu, düalizm olmadan temellendiremez.

Bilgeliğin Şüphe Yöntemi ile İlişkisi

Descartes felsefesinde, düalizm üzerine bu temellendirmenin yapılabilmemesinin koşulu, şüphe yönteminin kullanılmasıdır. Descartes, insanın bilgeliği elde etmesi için aklını gücünün yettiği kadar doğru kullandığından emin olması gerektiğini söyler.¹⁷ Descartes'a göre sadece şüphe yöntemi, insanın aklını doğru kullandığından emin olmasını sağlar. Şüphe yöntemi bunu sağladığı için, insan aklını, düşünme işleminin olabilecek en eksiksiz ve kesin sonuçlarına ulaştırır. Descartes bu nedenle aklın dünyada en iyi paylaştırılmış şey olduğunu

¹⁵ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, s. 35

¹⁶ Rene Descartes, "Metafizik Düşünceler", (çev: Mehmet Karasan), M.E.B. Yayınları, 1998, İstanbul, 6. Düşünce s.260

¹⁷ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, s. 40

ama önemli olanın, onu, doğru kullanmak olduğunu söyler.¹⁸ Descartes ancak insan aklı doğru kullanıldığı zaman ilk nedenlerin bilgisine ulaşıldığını söyler. Descartes felsefesi için ilk nedenlerin bilgisinin önemi, bilgeliğin bilgisinin ilk nedenlerden çıkarılma zorunluluğudur.¹⁹ Descartes felsefesinde ilk nedenler, bilginin ilkeleridir. Descartes'a göre bu ilkelerin koşulu, apaçık olmak ve diğer şeylerin bilgisinin bu ilkelerden çıkarılmasıdır.²⁰ Descartes felsefesinde bu ilkelerin apaçık olduklarının kanıtlanması şüphe yöntemi ile yapılır.

Descartes için, şüphe yönteminin bunu başarmasının nedeni, yöntemin işleyiş şeklidir. Şüphe yöntemi ile insan emin olmadığı konuları ayıklayarak, şüphe edilmeyecek olan ilk ilkeye ulaşır.²¹ Descartes, insanın bu yöntem ile kendindeki her bilgi ve kaynağından şüphe ettiğini söyler. Şüphe eylemi, Descartes felsefesinde uzun ve kapsayıcı bir süreç olarak yer alır. Bu sürecin sonunda insan, şüphe eylemini gerçekleştirenin düşünen varlık olarak kendisi olduğunu ve kendisinden başka şüphe edilemeyecek varlık olmadığını bilgisine ulaşır.²² Bu bilgi, Descartes felsefesinde ilk ilkenin ispatıdır. İlk ilkenin ispatı Descartes felsefesinde felsefe yapma amacının başlatır çünkü ilk ilke, düşünen varlıktır. Descartes felsefesinin amacı, düşünen varlığın ispatıyla başlar ve bu varlığın, kendi yaşamı ve dünyadaki yaşamını düzenleyen aşamayı geçiş sürecini içerir. Descartes felsefesinde bilgeliğin ortaya çıkışı, düşünen varlığın bilen varlığa, bilen varlığın, bildiklerini kullanan varlığa aşamalı geçiş sürecini içerir. Bu nedenle Descartes felsefesinde bilgelik, şüphe etme, düşünme, bilme ve eyleme gibi farklı etkinlikleri gerçekleştirme sürecidir. Bu süreç, görüldüğü gibi düşünen varlığın gerçekleştirdiği ve kendisini bilge olarak ortaya koyduğu zihinsel süreçtir.²³

Bilgelik ve Bilimler Sınıflandırması

Descartes felsefesinde bu sürecin gerçekleşmesi sadece felsefenin yöntemine değil yapıma şekline de bağlıdır. Descartes'a göre felsefe, bütün bilimleri kapsayan bir şekilde çalıştığı zaman amacı olan bilgeliği elde eder. Descartes bu çalışma şeklinden dolayı felsefeyi bilgelik ağacına benzetir.²⁴ Descartes bu benzetmeyle felsefesinin bilgeliği elde etmek için, hangi bilimlerle

¹⁸ Rene Descartes, "Metod Üzerine Konuşma", (Çev. K. Sahir Sel), Sosyal Yayınlar, 1994 İstanbul, 1. Bölüm s. 7

¹⁹ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, s. 34

²⁰ A.g.e.

²¹ A.g.e., s. 40

²² A.g.e.

²³ Robert.McRea,, "The Unity of The Science: Bacon, Descartes and Leibniz", 1957, p. 39-40.

²⁴ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983, İstanbul, s. 34

126 *Descartes Felsefesinde Bilgelik*

nasıl çalıştığını anlatır. Descartes felsefesinin bu çalışma şekli, bilimler sınıflandırması olarak çalışmasıdır. Descartes felsefesinde bilimler sınıflandırması, bilimlerin ortak ve tek bir amaç için sıralı bir düzen içerisinde çalışmasıdır.²⁵ Bilimler sınıflandırması, bilimlerin konuları ve yöntemlerine göre teorik olandan pratik olana doğru sıralanışıdır. Descartes felsefesinde, bilimleri sınıflandırmasının nedeni, burada ortaya çıkar. Descartes'ın bilimleri konularına göre sınıflandırma amacı, birbirleriyle bağlantılı çalışmasını sağlamaktır.²⁶ Descartes, bilimlerin ancak bu şekilde çalıştıkları zaman birbirlerini tamamladıklarını düşünür. Descartes felsefesinde, bilgeliği verecek olan bilimlerin birbirlerini tamamlamasıdır.²⁷

Descartes felsefesinde bilimler sınıflandırması, bilgeliğin bilgisini elde edecek teorik bilimler ile bu bilginin kullanılmasını olanaklı kılan pratik bilimlerin çalışma sırasını gösterir.²⁸ Bu sıralamada teorik bilimler ilk, pratik bilimler ise son bilimler olarak yer alır. Descartes'ın bilimler sıralamasını bu şekilde yapmasının nedeni, teorik bilimleri pratik bilimlerin temeli olarak kabul etmesidir. Bu kabul, Descartes felsefesinde pratik bilimlerin teorik bilimlerin devamı olarak kabul edilmesine neden olur. Bu düzenleme, Descartes felsefesinde, teorik bilimlerin pratik bilimleri şekillendirdiğini tersinin olmadığını gösterir. Descartes'ın bu düzenlemeyi yapma nedeni, felsefesinde, teorik olanın pratik olandan bağımsız çalıştığını gösterme isteğidir. Descartes felsefesinde, bağımsız çalışma sayesinde akıl, teorik bilimleri pratik olanların etkisi olmadan düzenler.²⁹ Descartes'ın bunu yapmasının nedeni, aklın teorik olana ulaşmak için bütün pratik uzantılardan ayrı ve tek başına yönetilmesi gerektiğini düşünmesidir.³⁰ Bunun sonucunda Descartes felsefesinde pratiği düzenleyen akıl, pratikten bağımsız çalışan akıl olur. Descartes felsefesindeki teorik ve pratik bilimler arasındaki bu düzen, bilimler arasındaki ilişki ve kullanım amaçlarının, rasyonalizm temelinde kurulmasının sonucudur.³¹

Descartes, bilimler sınıflandırmasında yer alan teorik bilimlerin metafizik ve fizik, pratik bilimlerin ise tıp, ahlak ve teknik olduğunu söyler. Bu sıralamaya göre metafizik, felsefenin, ilk ve kök bilimi olur. Descartes, diğer bilimlerin bu kökten sırasıyla çıktıklarını söyler.³² Bu sıraya göre, fizik, ağacın gövde bilimi, tıp, ahlak ve teknik de dallarındaki meyveleri temsil eden bilimler olarak kabul

²⁵ Robert.McRea, "The Unity of The Science: Bacon, Descartes and Leibniz", 1957, p. 35

²⁶ Rene Descartes, "Aklın Yönetimi için Kurallar", (çev: Müntekim Ökmen), Sosyal Yayınlar, 1999 İstanbul, kural I

²⁷ Robert.McRea, "The Unity of The Science: Bacon, Descartes and Leibniz", 1957, p. 37

²⁸ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, s. 45

²⁹ Daniel A. Kaufman, "Knowledge, Wisdom and the Philosopher", 2006 p.132

³⁰ A.g.e.

³¹ A.g.e.

³² Roger Ariew, "Descartes and the Tree of Knowledge", p. 103

edilir. Descartes felsefesinde, metafizik, teorik bilim olduğu için ilk ve kök bilim olarak kabul edilir. Metafizik, felsefenin ilk ilkelerini içerdiği için kök bilim, bu ilkeler düşünmeyle aracılığıyla çıkarıldığı için de teorik bilimdir.³³

Descartes felsefesinde, bu çıkarma işlemi, düşünen varlığın, düşünmesi aracılığıyla ilk ilke olan kendi varlığının bilgisine ulaşmasını sağlar. Bu varlık, bu ilk ilkedен sonra sırasıyla felsefenin diğer ilkeleri olan Tanrı'nın varlığının bilgisi ve ruh varlığından ayrı olan beden varlığının bilgisine ulaşır. Descartes felsefesinde ilkelerin elde edilme şekli, insanın felsefe yapmaya başladığı noktayı metafizik yaparak elde ettiğini gösterir. Bu da, Descartes'ın felsefe yapma amacının metafizikle başlaması demektir. Bu durum, Descartes felsefesinde insanın, ahlakı, bedeni ve yaşadığı dünya üzerindeki etkinliğinin metafizik yapmakla başladığının da ifadesidir. Descartes felsefesinde metafizik bu nedenle de kök bilimdir.³⁴ Bu neden Descartes felsefesinde diğer bilimleri zorunlu olarak metafiziğe bağlar. Bu bağ Descartes felsefesinde fiziğin ikinci bilim olma nedenini de açıklar.

Descartes felsefesinde fiziğin konusu, özü yer kaplamak olan beden (ve madde) varlığıdır.³⁵ Bu felsefede fizik biliminin önemi, yer kaplayan varlığın (res extensia) bilimi olmasıdır. Descartes felsefesinde beden, sonlu töz olan res extensia'dır. Bu varlığın özü yer kaplamak olduğu için düşünemez. Yer kaplayan varlık, düşünemediği için bu varlığın ispatını düşünen varlık yapar. Bu da Descartes felsefesinde, ruh olmadan beden varlığının ispatının yapılamayacağını söylemesidir. Bu ispat da Descartes felsefesinde, fizik bilimini, gerçekleşme olanağı açısından metafizik bilimine bağlar. Bu bağın Descartes felsefesi için anlamı, bilimler sıralaması metafizik ile başlamadığı zaman fiziğin konusunun ispatlanamayacağıdır. Böylece Descartes felsefesinde fiziğin bilim olmasının nedeni, metafizik bilimdir. Bu da Descartes felsefesinde metafizik ve fizik arasındaki zorunlu bağı ortaya koyar. Descartes felsefesinde fizik bilimi olmadan da insan, bedeni ve maddi dünya ile duyular aracılığıyla ilişki kuramaz. Bu ilişki insan aracılığıyla kurulduğu için, bu felsefede insan denilen bileşik varlık olmadan bedenin hareketi ve bedenin duyuları alması sağlanamaz.³⁶ Descartes felsefesinde duyular sadece düşünen şeyde ortaya çıkmaz ruh ve beden birliğini gerektirir.³⁷ Demek ki Descartes felsefesinde iki bilim arasındaki zorunlu bağ, ruh ve beden düalizmi ile insanın bileşik varlık olduğunun ispatı için de gereklidir.

³³ A.g.e.

³⁴ Robert McRea, "The Unity of The Science: Bacon, Descartes and Leibniz", 1957, p. 36

³⁵ Richard Kennington, "The Teaching of Nature in Descartes' Soul Doctrine", 1972, p. 87

³⁶ Tad M. Schmaltz, "Descartes and Malebranche on Mind and Mind-Body Union", Duke University Press, 1992, p.286

³⁷ A.g.e, s.287

Bilgelik Teorik ve Pratik Bilimlerle İlişkisi

Descartes felsefesinde metafizik ve fizik arasındaki zorunlu bağ, teorik bilimler ile pratik bilimler arasındaki ilişki arasında da etkili olur. Bu etki, teorik ve pratik bilimler arasında etkinlik ve edilgenlik ilişkisine neden olur. Descartes felsefesinde teorik bilimler felsefeyi yapan varlığı ve bu varlığın nesnesini ispatlamanın bilimleri olarak kabul edilir. Teorik bilimler bu nedenle bilimler sınıflandırmasının etkin bilimleri olur. Descartes felsefesinde, düşünen varlık bu bilimler sayesinde felsefeyi yapan varlık olur. Pratik bilimler de bu varlığın, nesnesini hangi pratik alanlar içinde düzenleyeceğini ortaya koyar. Descartes felsefesinde teorik ve pratik bilimler arasındaki bu düzenleme şekli, teoriden gelen bilginin kullanılmasını olanaklı kılar. Bunun sonucunda Descartes felsefesinde teorik bilimlerin kullanılmasının olanağı pratik bilimler olur.³⁸ Descartes, teorik bilginin, insanın ahlakı, bedeni (sağlığı) ve doğa konusunda yararlı olacağını düşündüğü için, tıp, ahlak ve tekniği teorik bilginin pratiği olarak kabul eder. Descartes bu yararı, bilgelik ağacının meyvelerini toplamak olarak yorumlar.³⁹ Bu yararlı bilgiler meyvedir çünkü ahlakla insanın davranışları, tıpla sağlığı, teknikle madde dünyası düzenlenir.

Descartes felsefesinde pratik bilimler, yaşam için yararlı bilgilere ulaşmanın olanağı olan pratik felsefeyi oluşturur.⁴⁰ Descartes felsefesi için pratik felsefe, felsefenin yaşamda kullanılmasını sağlar. Bu kullanma, Descartes felsefesinde, felsefenin salt teorik etkinlik olarak kabul edilmemesi sonucunu ortaya çıkarır.⁴¹ Bu sonuç, Descartes felsefesinin teorik ve pratik felsefeden oluşmasına neden olur. Descartes felsefesi böyle bir felsefe olarak kabul edilmediği zaman felsefenin amacı gerçekleşmez. Descartes'ın felsefe yapma amacının gerçekleşmesi için pratik felsefeye ihtiyaç vardır. Pratik felsefe, Descartes felsefenin amacının gerçekleştiği yerdir.⁴² Descartes pratik felsefeyle sadece insanın felsefe yapma amacının değil, bilgelik yapma amacının da neresi olduğunu gösterir.⁴³ Bu yer aynı zamanda Descartes felsefesinde, felsefenin sonunun pratik felsefe olduğunu gösterir.⁴⁴ Pratik felsefe Descartes felsefesinin sonudur çünkü de teorik bilgi uygulanmadığı zaman bilgelik elde edilemez.

³⁸ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, s. 45

³⁹ A.g.e.

⁴⁰ Rene Descartes, "Metod Üzerine Konuşma", (Çev. K. Sahir Sel), Sosyal Yayınlar, 1994 İstanbul, 6. Bölüm s. 57

⁴¹ Richard Kennington, "The Teaching of Nature in Descartes' Soul Doctrine", 1972, p. 96

⁴² A.g.e.

⁴³ A.g.e.

⁴⁴ A.g.e.

Evrensel Bilgelik

Descartes felsefesinde, teorik ve pratik bilimlerin bilgelik için birlikte ve birbirlerini tamamlayan şekilde çalışmasının nedeni, Descartes'ın aradığı bilgelik türüdür. Descartes, felsefe ile ne salt teorik bilgeliği ne de salt pratik bilgeliği elde etmeyi amaçlamaz. Descartes'ın felsefe yaparak elde etmeyi amaçladığı bilgelik, evrensel bilgeliktir.⁴⁵ Descartes'ın aradığı evrensel bilgelik sadece hakikatin bilgisini değil bu bilginin kullanım alanlarını da aramaktır.⁴⁶ Descartes'ın bilgeliği bu şekilde ele alması, felsefe yapma amacının salt teorik bilgiyi aramak olmadığını gösterir. Descartes felsefesi bu konuda kendinden önceki felsefe tarihiyle hem benzer hem de farklı noktalara sahiptir. Descartes öncesi felsefe tarihinde, felsefe yapma amacının belirlenmesi konusunda iki dönem felsefesi ön plana çıkar. Dönemlerden birisi Antikçağ felsefesi diğeri de Rönesans felsefesidir. Antikçağ felsefesinde egemen olan düşünce felsefenin, teorik bilgiyi temsil ettiği kabulüdür. Bu dönem felsefesinde, teorik bilgiyle pratik yarar, birbirlerinden uzak etkinlikler olarak kabul edilir.⁴⁷ Bunun nedeni, Antik felsefenin ilk filozoflarının dinsel ve mitolojik (ve pratik) kaygılardan uzak felsefe yapmayı amaçlamalarıdır. Bu amaç, Platon ve Aristoteles felsefeleriyle birlikte filozofun, bilgiyi sadece bilginin kendisi için aradığı kabulüne dönüşür.

Felsefe tarihinde, bilginin, salt bilme merakı dışında başka kaygılarla aranması Rönesans felsefesiyle birlikte başlar. Bu felsefe ile başlayan kaygı, bilginin kullanmak amacı için aranmasıdır. Bu amaç, teorinin pratik için oluşturulmasıdır. Bu amacın anlamı, bilginin uygulanacağı alanın akıl ile yönlendirilmesidir. Bu da pratiğin yaşamdan gelen deneylerle değil akıl temelinde kurulmasıdır.⁴⁸ Bu değişimin bu dönemdeki en önemli temsilcisi Francis Bacon'dır. Bacon, insanın yaşamdan edindiklerini idol olarak değerlendirir. Bacon'a göre bilginin önyargısız elde edilmesi için zihnin idol olmuş olan bu pratik uzantılardan arındırılması gerekir.⁴⁹ Bacon'a göre bunun için de zihnin önyargısız bir şekilde bilimsel bilgilerle dolması gerekir. Bu zihin, pratik üzerinde etkin olacak zihindir. Bu da pratiğin, bilimsel bilginin uygulanması olarak ele alınmasıdır. Bacon'ın bu düşünceleri, bilginin uygulanması gereken bir güç olduğu düşüncesi ile sonuçlanır.⁵⁰ Bacon'a göre bu gücün uygulanacağı yer, doğadır. Bacon'ın bu düşüncesinin arka planında,

⁴⁵ Robert.McRea,, "The Unity of The Science: Bacon, Descartes and Leibniz", 1957, p. 38

⁴⁶ Rene Descartes, "Akılın Yönetimi için Kurallar", (çev: Müntekim Ökmen), Sosyal Yayınlar, 1999 İstanbul, kural I

⁴⁷ Daniel A. Kaufman, "Knowledge, Wisdom and the Philosopher",2006, p. 131

⁴⁸ A.g.e., p. 133.

⁴⁹ A.g.e., s.132

⁵⁰ W.T. Jones, Hobbess to Hume, HBJ Publishers, 1969, p. 73.

Rönesans döneminin, her şeyin insan yararı için olduğu kabulü vardır.⁵¹ Bu dönemdeki buluşlar, keşifler sadece doğayı keşfetmek, tanımak, bilmek için değil buradan gelecek bilgiler sonucunda doğadan yararlanmak amacı için yapılır.⁵² Bacon'a göre de doğadan yararlanmanın yolu doğa bilimidir.

Rönesans felsefesi ve Bacon'ın doğa ve bilgiye bu şekilde yaklaşması, 17. yy düşüncesi üzerinde etkili olur. 17. yy düşüncesi, insan aklının felsefe ve bilim aracılığıyla doğa üzerindeki gücünü temsil eder.⁵³ Bu düşüncenin nedeni, doğanın akıldan yoksun bir makine olarak kabul edilmesidir.⁵⁴ Bu kabul bu yüzyılda, doğa ve insan ilişkisinin yeni bir tarzda kurulmasına neden olur. Bu tarz düşüncenin bu dönemdeki en önemli temsilcisi de düalist felsefesiyle Descartes'tır. Descartes'ın düalist felsefesi insan doğa arasındaki ilişkiyi düşünen ruh, düşünemeyen madde temelinde kurar. Descartes felsefesinde insan doğa ilişkisi, makine olan doğayı yönetmek amacıyla kurulan bir güç ilişkisidir. Descartes, felsefesinde, gücü, düşünen varlık olduğunu bilen insana verir. Descartes felsefesinde bu gücün kullanılması bilgeliğin gerekli olduğu yerlerden birisidir. Descartes felsefesinde makine olan doğayı yönetecek olan varlık, bilgedir. Descartes felsefesinde bilge böylece doğanın efendisi olur. Descartes felsefesinde bu noktada insan, düşünen varlık olarak elde ettiği bilgelik aracılığıyla kendini doğanın efendisi olarak kabul eder. Descartes, bilgenin efendiliğinin, insanın doğayı aklıyla yararı için yönlendirme etkinliği olduğunu söyler.⁵⁵ Bu etkinlik, Descartes felsefesinde, evrensel bilgeliğin en önemli sonucudur.

Bu sonuç, Descartes felsefesinde evrendeki varlıklar ve aralarındaki ilişkinin düşünme gücünün kullanılmasına göre sıralanmasına neden olur. Descartes felsefesinde sonsuz töz olan Tanrı, sonsuz düşünce ve yaratıcı neden olarak evrendeki en üstün varlıktır. Descartes'ın evren tasarımında Tanrı'dan sonra insan gelir. İnsanın sıralamada Tanrı'dan sonra gelmesinin nedeni, özünün düşünen varlık olmasıdır. Descartes felsefesinde Tanrı, sonsuz düşünce olarak bütün evrenin tek gücü iken, sonlu düşünce olarak felsefe yapma gücü de insanındır. Bu felsefede insan, felsefe yapma gücü sayesinde evrenin Tanrı'dan sonraki bilge varlığı olur. Descartes'a göre Tanrı gerçek bilge olduğu için bilgeliği aramaz.⁵⁶ Descartes felsefesinde bilgeliğe ihtiyacı olan insan olduğu

⁵¹ A.g.e., p.67

⁵² Peter J. Bowler, *Doğanın Öyküsü*, (çev. Meltem Mater), İzdüşüm Yayınları, İstanbul 2001, s.82

⁵³ A.g.e., s.98

⁵⁴ A.g.e. 105

⁵⁵ Rene Descartes, "Metod Üzerine Konuşma", (Çev. K. Sahir Sel), Sosyal Yayınlar, 1994 İstanbul, 6. Bölüm s 57.

⁵⁶ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, s. 34

için, felsefe yapmak insanın işidir.⁵⁷ Bunun Descartes felsefesi açısından anlamı, insanın Tanrı'ya benzemeye çalışmasıdır. Descartes bu benzeme isteğinin, insanın, Tanrı gibi kendi kendisinin efendisi olmaya çalışması olarak değerlendirir.⁵⁸ Descartes felsefesinde kendi kendisinin efendisi olmayı gerçekleştiren insan, yaşadığı dünya üzerinde güce sahip olur. Descartes'a göre ancak bu insan, madde dünyasının kontrolüne girmez. Bu felsefede böylece bilge, doğadaki varlıkların üstünde bir ben olur. Bu ben, doğanın, maddenin, bedeninin ve bilge olmayan insanın da güç olarak üstündedir. Descartes felsefesinde benin üstünlüğü aşkın bir durum değil aksine doğanın içinde kalarak doğayı yönetme üstünlüğüdür. Bu nedenle Descartes için felsefe, insanın felsefeyi kendisi için yapması ve kullanması demektir.⁵⁹

Descartes felsefesinde, felsefe yapma amacını belirleyen ve gerçekleştirenin düşünen varlık olduğu kabulü, bu felsefede, insanın, inanan varlık olarak değil, düşünen varlık olarak ön plana çıkmasına neden olur. Descartes'ın insanı düşünen varlık olarak ön plana çıkarmaya çalışması, Ortaçağ felsefesinde ortaya çıkan ve insanı sadece inanç varlığı olarak kabul eden anlayışın yıkılmasıdır. Descartes felsefesinde insan, inanan bir varlıktır ama insanın özü, inancından değil düşünmesinden gelir. Bu nedenle Descartes felsefesinde insanın amacı, Tanrı'ya olan inancını göstermek için değil, bilgeliğe ulaşmak için felsefe yapmaktır. Descartes felsefesinde Tanrı, insanın ontolojik nedenidir. Bu nedenle Descartes felsefesinde, insanın bilge olma olanağının nedeni de Tanrıdır ama düşünmesi ve bilgisi aracılığıyla bu olanağı gerçekleştirmeyi isteyen ve gerçekleştiren düşünen varlıktır.⁶⁰ Bu nedenle de Descartes felsefesi, Tanrı'nın varlığının ispatıyla Tanrı'nın evren ve insan için yaptıklarını değil, insanın düşünen varlık olarak ispatı ve kendisi için yaptıklarını anlatan bir felsefe olur.

Bu amaç Descartes felsefesinde, insanın özünün tanımlanmasında cogito kavramını temel yapar. İnsan, ruh ve bedenden bileşik bir varlıktır ama onun özü düşünmektir. İnsanın, insan olmasını belirleyen bu özdür. Descartes'ın bilgelik tanımı ile insan beklediği her zaman özüne göre davranmasıdır. Descartes felsefesinde bu öze göre davranan insanın, doğayla, bu öze göre davranmayan diğer insanlar ve bu insanların oluşturduğu uluslar arasında ayrım olacaktır. Bu ayrım, Descartes felsefesinde, her zaman ve her koşulda düşünen varlığın, etkin ve düzenleyen olmasına neden olur. Düşünen varlığın bu statüsü, Descartes felsefesi içerisinde düalizmin temel olmasının nedenidir. Düalizm,

⁵⁷ A.g.e.

⁵⁸ Rene Descartes, "Ruhun İhtirasları", (çev: Mehmet Karasan), M.E.B. Yayınları, 1997 İstanbul, madde 152

⁵⁹ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, s. 34

⁶⁰ Rene Descartes, "Felsefenin İlkeleri", (çev: Mesut Akın), Say Yayınları, 1983 İstanbul, s.41

132 *Descartes Felsefesinde Bilgelik*

Descartes felsefesinde, insanın, düşünme etkinliğiyle sınırlı ve güç sahibi varlık olarak kabul edilmesine neden olur. Descartes'ın ruhun ihtiraslarında belirttiği gibi, insan, bedeni, maddi dünya ve duygularından gelen istekleri üzerinde kontrolü hiçbir zaman bırakmamalıdır.⁶¹ Cogitonun gücü budur.

Sonuç

Descartes için bilgelik sadece teorik bilgiye sahip olmak değil, bu bilgiyi kullanmaktır. Descartes'ın aradığı bilgelik, bilginin doğru kullanılmasını gerektirir. Bu nedenle bilginin elde edilme amacı, Descartes felsefesinde bilginin türünü belirler. Descartes felsefesinde bilgeliğin bilgisi, tam bilgidir. Descartes'ın aradığı bilgelik türü bu nedenle felsefesinde şüphe yönteminin, bilimler sınıflandırmasının ve cogito kavramının kullanılmasının nedeni olur. Descartes için bilginin kullanılması tam bilginin kullanılması olduğu için, felsefenin yöntemi, şüphe yöntemidir. Descartes'ın, bilgeliği tam bilginin kullanılması olarak kabul etmesi felsefesinin, teorik ve pratik bilimleri kapsayan bir şekilde çalışmasına neden olur. Descartes bilgelik amacı için, bilimleri, teorik olandan pratik olana doğru sıralar ve aralarındaki ilişkiyi de bu sıraya göre kurar.

Bilgelik arayışının Descartes felsefenin işleyişi üzerindeki en önemli sonucu, teorik ve pratik bilimlerin birlikte çalışma zorunluluğudur. Bu sonuç, Descartes'ın felsefeyi salt teorik etkinlik olarak kabul etmemesinden kaynaklanır. Descartes'ın felsefeyi salt teorik etkinlik olarak kabul etmemesinin nedeni de evrensel bilgeliği aramasıdır. Descartes'ın felsefesinde evrensel bilgeliği aramasının nedeni, insanın kendi yaşamı ve dünyadaki yaşamının kontrolüne sahip olması içindir. Descartes yaşamın kontrolünü insana evrensel bilgelik ile verir. Descartes felsefesinde insan, bu amacı, cogito kavramını kullanarak gerçekleştirir. Bu amaç, Descartes felsefesinin temel kavramının cogito olmasına neden olur. Descartes felsefesinde, insanın özünün düşünen varlık olduğu kabulü, insanın, doğanın güçlü varlığı olduğu kabulü ile sonuçlanır. Bu sonuç, Descartes'ın, felsefesinde, gücü, Tanrı ve insan arasında paylaştığını gösterir. Descartes felsefesinde özü düşünmek olan insan, evrenin Tanrıdan sonraki güçlü varlığı olur. Bu varlık kabulü, Descartes felsefesinin, modern felsefenin başlangıcına yerleşmesine neden olur.

⁶¹ Rene Descartes, "Ruhun İhtirasları", (çev: Mehmet Karasan), M.E.B. Yayınları, 1997 İstanbul, madde 49

KAYNAKÇA

- ARIEW, Roger. "Descartes and the Tree of Knowledge", *Synthese*, Vol. 92, No. 1, The Thought of Marjorie Grene (Jul., 1992), pp. 101-116
- BOWLER, Peter. *Doğanın Öyküsü*, 1. cilt, çeviren Meltem Mater, İzdüşüm yayınları, 2001 İstanbul
- DESCARTES, Rene. *Felsefenin İlkeleri*, çeviren Mesut Akın, Say yayınları, 1983 İstanbul
- DESCARTES, Rene. *Metod Üzerine Konuşma*, çeviren K. Sahir Sel, Sosyal Yayınlar, 1994 İstanbul
- DESCARTES, Rene. *Metafizik Düşünceler*, çeviren Mehmet Karasan, M.E.B. yayınları, 1998 İstanbul
- DESCARTES, Rene. *Aklın Yönetimi için Kurallar*, çeviren Müntekim Ökmen, Sosyal yayınlar, 1999 İstanbul
- DESCARTES, Rene. *Ruhun İhtirasları*, çeviren Mehmet Karasan, M.E.B. yayınları, 1997 İstanbul
- KAUFMAN, Daniel A. "Knowledge, Wisdom and the Philosopher", *Cambridge Journals*, (Feb. 2006), pp.129-151
- KENNINGTON, Richard. "The Teaching of Nature in Descartes' Soul Doctrine", *The Review of Metaphysics*, Vol. 26, No.1 (Sep., 1972). 86-117,
- MCRAE, Robert. "The Unity of The Science: Bacon, Descartes and Leibniz", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 18, No. 1 (Jan., 1957), pp 27-48.
- JONES, W.T. *History of Western Philosophy, Hobbes to Hume*, HBJ Publishers, 1969
- SCHMALTZ, Tad M. "Descartes and Malebranche on Mind and Mind-Body Union", *The Philosophical Review*, Vol. 101, No. 2 (Apr., 1992), pp. 281-325.

